

NEJZNÁMĚJŠÍ ATENTÁTY V DĚJINÁCH

John Withington

Copyright © John Withington 2020
Translation © Ondřej Duha, 2021
Copyright © ALPRESS, s. r. o.
Czech edition published by arrangement
with Livia Stoia Literary Agency

Všechna práva vyhrazena.
Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Z anglického originálu
ASSASSIN'S DEEDS: A History of Assassination
vydaného v roce 2020 nakladatelstvím Reaktion Books,
London
přeložil Ondřej Duha
Redakční úprava Lukáš Foldyna
Grafická úprava obálky Tomáš Řízek
Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek,
v edici Klokan, 2021
shop@alpress.cz
Vydání první

ISBN 978-80-7633-588-2

PROLOG

Na sklonku noci se atentátník vplíží do hotelového pokoje a okamžitě stane před dilematem. Muž, kterého přišel zabít, obchodník se zbraněmi zásobující nepřítele, leží pod sítí proti moskytům. Měl by ji zvednout a riskovat, že spáče probudí, nebo by ho měl zabodnout skrz ni? Ve tmě je jeho terč jen nezřetelným stínem, kromě nohy vyčnívající zpod sítě hned vedle místa, kde stojí. Ten malý kousek obchodníkova těla ozařuje světlo z okna. Zabijáka vyleká náhlý hluk. Je odhalen? Ne, to jen na ulici venku zatroubilo auto. Napadne ho, že ten zvuk přišel z úplně jiného světa, než je ten, v němž se právě chystá spáchat vraždu.

Strach z dopadení, mučení a popravy vyprchá. Záleží jen na tom, aby obchodníka se zbraněmi zabil dřív, než se začne bránit nebo stačí vykřiknout. Sáhne do kapes. V pravé má břitvu a v levé dýku. Další dilema. Kterou zbraň by měl použít? Břítva mu připadá spolehlivější, ale z nějakého důvodu se mu hnusí. Hrobové ticho v pokoji ho přiměje strnout, jako by se bál, že by něco mohlo spadnout na zem a probudit jeho oběť. Ale nic takového se nestane.

Uvažuje takto: když zaútočí dýkou, pronikne ostří kůží snadno, nebo narazí na odpor? Neubrání se pokušení přitisknout její hrot na svou vlastní paži. Spáčova noha, která se ho už málem dotýká, se náhle pohne. Jako by to nestačilo, vyděsí ho šimrání nějakého hmyzu na kůži. Ne, je to pramínek krve! Jeho krve. Zabijákovy oči se začínají přizpůsobovat šeru a on uvidí, že obchodník se zbraněmi má na sobě jen šortky a leží na boku, což dělá z jeho srdce obtížnější terč. Je tak obtloustlý, že zabiják nerozezná jeho žebra, což znamená, že se při vedení smrtícího úderu bude muset orientovat podle bradavek oběti. Zatímco si hraje s dýkou a přemýšlí

o nejlepším úhlu útoku, unikne obchodníkovi z hrdla předsmrtné zachrčení, ale dýchá dál a sípot se změnil v chrápání. Pak se náhle pohne. Silou, která by hravě rozlomila prkno, protrhne zabiják dýkou síť a zabodne hrot do obchodníka se zbraněmi.

Oběť se vymrští proti němu, svalí se zpět a její tělo se odrazí od per matrace. Zabiják se ho snaží udržet dole. Obchodník skrčí nohy až k hrudi, pak je natáhne a strne. Zabiják si pomyslí, že ho musí pro jistotu bodnout ještě jednou, ale dokáže vytáhnout ostří? Neodvážá se dýku pustit a teď ho začne bolet rameno. Krev stékající po jeho paži se mísí s krví, která proudí z rány v hrudi oběti, stejně jako se zdá, že se jeho vlastní utrpení mísí s obchodníkovým. Oba jsou nehybní. Zabijákovi se zdá, že jediné, co se v místnosti pohybuje, je jeho divoce bušící srdce. Už si je jistý, že ten muž musí být mrtvý, ale jak drží nůž, paže se mu začne třást. Zmocňuje se ho pocit hnusu, když tu se na prostěradle vedle mrtvého začne zhmotňovat záhadná postava se špičatýma ušima. Je to snad zlý duch? Zabiják není pověřčivý, ale teď ho ochromí strach. Pak se ozve zamňoukání. Je to jen toulavá kočka, která nějak proklouzla dovnitř. Teď uteče přes balkon. Zabiják ji následuje a ocitne se na ulici.

Deset minut nato si zabiják uvědomí, že na místě činu zapomněl zásadní dokument, který chtěl ukrást, a musí zpět. Vrátit se do toho pokoje mu připadá jako jít do vězení. Ale navzdory strašnému skutku, který spáchal, to vypadá, jako by se nic nezměnilo. Oblečení toho muže stále visí u postele, pořád vidí stejný osamělý obdélník světla přicházejícího z noční herny. Myslí si, že hledaný dokument bude pod polštářem, ale je si jistý, že toho muže skutečně zabil? Zabiják musí zavřít oči, než sebere odvalu, aby papír vytáhl. Jakmile ho má, vidí, že obchodník se zbraněmi je skutečně mrtvý. Oči otevřené. Nedýchá. Krev na povlečení. Zabiják najde klíč, vyjde z pokoje, zamkne za sebou na dva západy a sjede výtahem dolů. Podívá se do zrcadla, aby se ujistil, že zločin nezane-

chal na jeho tváři nebezpečné stopy viny. Vypadá stejně jako vždycky, snad jen trochu unaveně.

Onen zabiják byl mladý čínský revolucionář ze Šanghaje, psal se rok 1927 a popsaná vražda tvořila úvod oceňovaného románu Andrého Malrauxa *Lidský úděl* (1933). Co se týče skutečných úkladných vrahů, nemáme výhodu románopiscova vševědoucího okna, kterým nahlíží do jejich duší. Můžeme však zkoumat, zda má Malrauxův nervózní, neschopný mladík bez sebevědomí k jejich profilu blíže než ti chladnokrevní, sebejistí fiktivní zabijáci jako James Bond nebo Šakal. To je jedna ze záhad, kterou se tato kniha pokusí odhalit, protože vypráví příběh více než čtyř tisíc let existence nájemných vrahů.

Přestože Malrauxův zabiják operuje ve dvacátém století, vybere si zbraň, která byla k dispozici již před čtyřmi tisíciletími. Jak moc praktiky nájemných vrahů změnil prudký vývoj způsobů zabíjení, který se odehrál v těch uplynulých čtyřiceti stoletích? Pak je tu otázka motivace. Malrauxovu postavu pohání odhodlání ovlivnit politickou situaci. Jak častý je tento motiv mezi skutečnými atentátníky a jak se jeví ve srovnání s jinými motivy, jako jsou náboženství, osobní ambice, finanční nebo jiná odměna, pomsta, strach? Jakým druhem lidí zabijáci jsou? Ten Malrauxův je vzbouřenec, ale do jaké míry se na činech nájemných vrahů podílejí panovníci a vlády?

Zdá se, že oběť v Malrauxově románu učinila několik bezpečnostních opatření. Je to typické? Jak opatrné byly potenciální terče před mnoha staletími a jak efektivně se chránily před případným útokem? Bývají pokusy o atentát úspěšné? Navzdory problémům, s nimiž se Malrauxův zabiják setkal, svou oběť zlikvidoval, ale jak často se to stává? A podaří se vrahy obvykle dopadnout, nebo mnohem častěji uniknou? A co širší následky? Podaří se z dlouhodobého hlediska pomocí atentátů dosáhnout zamýšleného cíle? Jak často mívají nezamýšlené důsledky a jak vážné jsou? A jaký je postoj teologů, filozofů a politologů, když, pokud vůbec, se jedná o ospravedlnitelný atentát?

Malrauxův mladý zabiják mimochodem po zavraždění obchodníka se zbraněmi úspěšně unikne a potom se pokusí zabít čínského nacionalistického vůdce Čankajška. Dospěje k názoru, že toho lze dosáhnout pouze sebevražedným útokem. Zjistí si tedy, jakou trasou každý den jezdí Čankajškovo auto, a počká si na něj s bombou v ruce. Když se vůz objeví, atentátník se na něj vrhne a nálož odpálí. Po několika okamžicích přijde k sobě a zjistí, že je zmrzačený, výbuch mu utrhl nohy. Matně rozezná blížícího se policistu. Přestože je smrtelně zraněný, podaří se mu vytáhnout z kapsy pistoli a vložit si hlaveň do úst. Vystřelí a zabije se, právě když do něho policista kopne. Ale Čankajšek mrtvý není. V rámci bezpečnostních opatření má množství identických aut, kterými cestuje. V tom, které atentátník vyhodil do vzduchu, neseděl.

Nakonec potřebujeme definici. Všichni atentátníci jsou vrazi, ale naopak to neplatí. Co tedy dělá z vraha atentátníka? *Cambridgeský slovník* nabízí chvályhodně výstižnou definici: „vrah někoho slavného nebo významného“, zatímco *Oxfordský anglický slovník* dodává, že atentát je „plánovaný útok, zpravidla s politickým nebo ideologickým motivem, někdy provedený nájemným nebo profesionálním zabijákem“. Z těchto definic jsem tedy vycházel při kvalifikaci „činu atentátníka“. Proto jsem v podstatě vynechal popravy následující po nějakém druhu právního procesu, ať už by ho kritici považovali za sebeneuspokojivější. Nezahrnul jsem ani zabití lidí držených v zajetí. Proto tedy nepovažuji zabití princů z Toweru (Eduarda a Richarda, synů anglického krále Eduarda IV.) za atentát – pokud tedy vůbec byli zabiti, o čemž existují jisté pochybnosti. Vypustil jsem také vraždy spáchané rozvášněným davem. Vraždy v podsvětí motivované rivalitou mezi gangy jsou někdy popisovány jako „atentáty“, ale ani pro ně není v této knize místo.

Na konci každé kapitoly se nachází analýza některého z atentátů spáchaných ve zmíněném období, ty však nejsou zamýšleny jako reprezentativní vzorek. Prozkoumal jsem ty, o nichž jsem měl dostatek informací, abych mohl odpovědět

na otázky, kdo byli atentátníci, co je motivovalo, jaké metody použili, co se s nimi stalo a zda byli úspěšní. Je zjevné, že všichni uspěli v tom smyslu, že zabili svou oběť, ale já se snažil dospět k závěru, jestli mohl být atentátník spokojený s celkovým výsledkem. Toto posouzení je zjevně často vysoce subjektivní a spekulativní. Na konci knihy se nachází kapitola o slavných osobnostech, které pokusy o atentát přežily.

1 STAROVĚK

Vzhledem k tomu, jací lidé jsou, je nejspíš rozumné předpokládat, že k atentátům dochází od samého vzniku jakékoliv organizované společnosti. Lawrence Keely, antropolog z Chicagské univerzity, zkoumal, jak byly středověké společnosti násilné, a jeho závěr zněl, že „velmi“. Při provádění vykopávek ve starodávné indiánské vesnici v Kalifornii objevil, že procento obyvatel, kteří zřejmě zemřeli násilnou smrtí, bylo čtyřikrát větší než v moderní Americe a Evropě, zatímco na starověkém egyptském hřbitově starém dvanáct až čtrnáct tisíc let zjistil, že čtyřicet procent pohřbených nese stopy po zraněních ostrými kameny a má četná zranění na hlavách nebo hrdlech.

Egypt

Dobrým kandidátem na „první známou oběť atentátu“ je egyptský faraón jménem Teti (někdy známý jako Othoés), jenž zemřel v roce 2333 př. n. l. Starověký egyptský historik Manehto, který působil okolo roku 300 př. n. l. a jeho dílo je pravděpodobně z velké části ztraceno, říká, že Tetiho „zavraždil jeho osobní strážce“. Faraón byl přezdíván jako „Ten, kdo usmířil Dvě země“, což někteří historikové chápou tak, že se ujal trůnu v době válečného konfliktu. Rozhodně to byl první faraón nové dynastie, šesté, a jeho předchůdce Venis zemřel, aniž zanechal mužského dědice. Teti si vzal Venisovu dceru Iput za jednu ze svých manželek, a existují důkazy, že se během své vlády snažil upevnit svou bezpečnost. Značně zvý-

šil počet strážných a hlídek a zavedl novou profesi nazvanou „dohlížitel na ochranu všech vládcových domů“.

Odhaduje se, že Tetiho vláda trvala dvanáct až dvacet tři let a ne všichni historikové jsou přesvědčeni, že byl zavražděn. Konec konců, Manetho o té události psal s odstupem asi dvou tisíc let, ale existují i jiné důkazy. Pomníky mnoha vysoce postavených úředníků včetně vezíra, hlavního lékaře a dohlážete nad zbraněmi byly poničeny. Jména některých z nich byla vymazána, jejich portréty byly odstraněny majlíkem a často zmizely i jejich ostatky. Byl to strašný osud, který obvykle potkal nenáviděné zločince, protože to znamenalo, že v posmrtném životě budou bez domova a odsouzení k nekonečnému toulání. Naznačují snad tyto tresty, že se jednalo o rozsáhlé spiknutí? Dodal spiklencům odvahu fakt, že Tetiho nárok na trůn byl sporný, založený spíš na původu jeho ženy než jeho samotného? Jak bylo u faraónů obvyklé, měl i on množství manželek a dětí, což vyvolávalo spoustu rodinných konfliktů a žárlivosti, jichž mohli budoucí ambiciózní uzurpátoři využít. Víme, že jeho nástupcem byl na krátkou dobu muž jménem Veserkare. Někteří historikové tvrdí, že se mohlo jednat o syna, kterého Teti počal s jinou manželkou než Iput. Byl snad on vůdcem spiklenců? Nebo stál na Tetiho straně a hájil královský trůn pro Pepiho I., syna, kterého měl Teti s Iput? Je jisté, že Pepi nakonec následoval svého otce a vládl nejméně čtyřicet let.

Stejně pochybnosti, zda byl zavražděn, nebo ne, se týkaly dalšího faraóna, který vládl více než tisíc let po Tetim. Ramesse III. skonal v roce 1155 př. n. l., po třiceti letech na trůnu, a díky tomu, že se zachovaly tři tisíce let staré dvorní záznamy na papyru, víme, že před soudem stanulo více než třicet „velkých zločinců“ obviněných z podílu na spiknutí proti faraónovi. Víme také, že během své vlády Ramesse čelil narůstajícím ekonomickým a politickým problémům. Před jeho pádem zažil Egypt nejstarší známou stávku, když zkušení řemeslníci pracující na královské nekropoli v Dér el-Medíně odložili nářadí, protože nedostali dva měsíce

zapláceno. Ramesse měl i jiné problémy. Vzal si syrskou manželku, která rozdmýchala neshody, a nezvolil si žádnou hlavní neboli Velkou královskou manželku, čímž vyvstala otázka, který ze synů nastoupí na trůn po jeho smrti.

Spiklenci si k pokusu o atentát vybrali dobu hlavní slavnosti Svátku údolí v Medínit Habu poblíž Luxoru. Zdá se, že hlavním iniciátorem byla jedna z Ramesseových manželek královna Teje, jejímž cílem bylo zabít Ramesseho a prosadit na trůn svého syna Pentauereta. Z podílu na atentátu bylo obviněno mnoho členů královského dvora včetně králova sluhy Mesedžsurea a „představeného místností“ Pajbakamana. Jména použitá v soudních spisech měla mimochodem urážlivý význam, například Mesedžsure zmanená „Re ho nenávidí“. Pajbakaman získal na svou stranu dohlázeatele královských stád a přiměl ho sehnat kouzelné voskové figurky, které měly oslabit nebo zmrzačit lidské údy. Podobné předměty pocházely ještě ze dvou dalších zdrojů. Spiklenci věřili, že tyto magické pomůcky zneškodní Ramesseovy strážce. Mesedžsure a Pajbakaman si zajistili pomoc deseti inspektorů harému včetně správce královského pokladu. Získali na svou stranu i tři královské písaře a jednoho armádního velitele. Šest manželek harémových inspektorů bylo pověřeno předáváním vzkazů a spiklenci do spiknutí zapojili i své příbuzné, kteří v harému nepůsobili. Jedna žena z harému poslala dopis svému bratrovi Bine Muastovi, kapitánu lučištníků z Núbie, v němž ho vybízela, aby podnítil lid k povstání proti faraónovi, takže spiklenci možná doufali, že až zabijí Ramesse, vypukne vzpoura.

Víme, že v době, kdy spiklenci stanuli před soudem, byl Ramesse mrtvý, ale někteří historici namítali, že ze soudních spisů vyplývá jen to, že ke spiknutí došlo, ne však, že bylo úspěšné. V roce 2012 použil tým zkoumající mumie v Evropské akademii v italském Bolzanu výpočetní tomografii (CT) a odhalil, že Ramesse měl na krku širokou a hlubokou ránu, způsobenou nejspíš širokým ostřím, které ho muselo okamžitě zabít. Následným zkoumáním se zjistilo, že utrpěl

další zranění způsobená různými zbraněmi, což naznačuje, že útočníků bylo víc. Soud se spiklenci byl okázalé představení. Dva soudci a dva strážní byli obviněni z „hýření“ s některými vězenkyněmi. Byli odsouzeni k uříznutí nosů a uší. Jeden spáchal sebevraždu. Ze soudních spisů vyplývá, že někteří obvinění byli nařčeni ze „spáchání nepřátelského skutku proti svému pánovi“. V předzvěsti moderní britské protiteroristické legislativy, která dělá z neoznámení chystaného útoku policii trestný čin, bylo obviněno deset lidí, včetně šesti bývalých harémových inspektorů a tří sluhů, z toho, že nenahlásili buřičské řeči, které slyšeli. Odsouzeno bylo více než třicet lidí. Historici se domnívají, že jejich trestem byla smrt. Mnoho z nich si se souhlasem soudu vzalo život.

Zdá se, že takový osud potkal i Pentauereta. Výzkumníci, kteří objevili ránu v Ramesseově hrdle, prozkoumali tělo osmnácti až dvacetiletého mladíka, kterého testy DNA označily za Ramesseova syna. Byl pohřben v „rituálně nečisté“ kozí kůži, nejspíš za trest. Dospěli k závěru, že příčinou jeho smrti mohlo být oběšení. O Tejině osudu se nenašel žádný záznam, ale víme, že po Ramesseovi nastoupil na trůn jeho nejstarší syn jako Ramesse IV.

Pensylvánské muzeum archeologie a antropologie ve Filadelfii uvádí, že mezi lety 3150 a 31 př. n. l. se na egyptském trůnu vystřídalo asi sto sedmdesát faraónů, i když jiné autority dospěly k závěru, že jich bylo sto devadesát i více. Víme jen asi o šesti, kteří se stali obětí atentátu, ačkoliv některé vraždy se samozřejmě mohly ztratit v mlhách starověkých dějin, ale zdá se, že ke královraždám docházelo s blížícím se koncem éry faraónů stále častěji. V desátém století před naším letopočtem se Ptolemaios IX. oženil se svou dcerou Bereníké III. To bylo neobvyklé, ale rozhodně ne výjimečné; faraóni se tak snažili zachovat čistou pokrevní linii. Ramesse Veliký se údajně oženil nejméně se třemi svými dcerami. V případě Bereníké šlo pravděpodobně o čistě pragmatický svazek. Podle římského učence Cicerona, který byl také státník a řečník, byla v Alexandrii velice oblíbená

a Ptolemaios zoufale potřeboval upevnit své postavení tváří v tvář místním nepokojům. Tak či tak, když Ptolemaios v roce 80 př. n. l. zemřel, byla Bereníké jeho jediným přeživším legitimním potomkem, proto usedla na trůn po něm a pět měsíců, od března do srpna, vládla sama.

Královny už Egyptu vládly předtím, ale těžko si získávaly podporu poddaných. Tehdy se však o záležitosti království čím dál víc zajímali Římané závislí na egyptské produkci obilí a ti se rozhodli postavit do čela státu svého člověka jako jejího manžela. Jediným legitimním mužským potomkem egyptské královské dynastie byl Alexandr, což byl syn Ptolemaia X. a bratranec Bereníké, který se opakovaně ujímal trůnu a byl z něj sesazován během mocenských bojů s Ptolemaiem IX. Alexandrovi bylo okolo pětadvaceti a naštěstí pro Řím byl pod jeho značným vlivem. Jako chlapce ho Mithridatés, král Pontu nacházejícího se v současném Turecku, uvěznil na ostrově Kós. Alexandr byl vychován jako královské rukojmí na pontském dvoře, ale podařilo se mu uprchnout a nalézt útočiště u Římanů a byl to římský diktátor Sulla, kdo ho poslal, aby se oženil s Bereníké a stal se Ptolemaiem XI. Sňatek zjevně nebyl příliš úspěšný. Možná Bereníké chtěla, aby hrál druhé housle. Ať už byl důvod jakýkoliv, po několika dnech ji zabil a stal se samovládcem, čímž však pobouřil Alexandrijce, kteří ho o devatenáct dní později zlynčovali.

Po Ptolemaiovi XI. se vlády ujal jeho bratranec Ptolemaios XII., který však v roce 58 př. n. l. uprchl do Říma poté, co lid povstal a svrhl ho. Na jeho místo nastoupila Bereníké IV. Ta nechala svého manžela zavraždit, důvodem však byl spíš osobní odpor než dynastické ambice. Poté co dva nápadníci neuspěli, provdala se za nelegitimního syrského králevice Seleukose, kterému Alexandrijci přezdívali „prodavač nasolených ryb“. Ať už byl problémem jeho pach, nebo celková neomalenost, nechala ho Bereníké po pouhých několika dnech manželství uškrtnout. Ale v roce 55 př. n. l. uplatil Ptolemaios XII. Římany, aby mu poskytl armádu, která mu pomohla vrátit se na trůn, načež poslal Bereníké na smrt. Velitelem římské

jízdy byl shodou okolností Marcus Antonius, který během oné operace poprvé spatřil sestru Bereníké, slavnou femme fatale Kleopatru.

Persie, Sýrie a ostatní části Středního východu

V Egyptě byly atentáty sice možná vzácné, ale kdybyste byli perský král z dynastie Achaimenovců, měli byste více než padesátiprocentní šanci, že skončíte právě takhle. Mezi lety 550 a 330 př. n. l. bylo ze třinácti králů sedm zavražděno a pět zemřelo přirozenou smrtí, zatímco Kýros Veliký skončil buď na loži, nebo v bitvě; o něm to nevíme jistě. Právě tento Kýros však hodně přemýšlel o nebezpečí atentátu. Starověký řecký historik Xenofón zaznamenal, že si císař uvědomoval, že člověk je nejsnazším terčem násilí, když jí, pije víno nebo spí. A právě v posteli byl ukončen život jednoho z Kýrových nástupců.

Jeho vnuk Xerxés Veliký po něm vládl půl století a vzpomínalo se na něho pro jeho ambiciózní, ale neúspěšný pokus dobýt Řecko, při kterém jeho obrovskou armádu zastavily tři stovky Spartanů. Xerxés dospěl ke svému konci ve velkém hlavním městě císařství Persepoli, při jehož budování sehrál významnou roli. Starověké zdroje se liší v podrobnostech jeho zavraždění, ale zdá se, že proběhlo následovně. Velitel vládcových osobních strážců Artabanos, který pocházel z Hyrkánie na jižním pobřeží Kaspického moře, získal velkou moc a vliv. Takovou moc, že možná začal uvažovat o svržení Xerxovy dynastie a jejím nahrazení svou vlastní rodinou. Do roku 465 př. n. l. se mu podařilo dosadit sedm svých synů na významné posty u soudu a ve spolupráci s nimi a Xerxovým komořím eunuchem Aspamitrem nechal krále zavraždit v jeho ložnici. (Zdá se, že navzdory Kýrovým bezpečnostním opatřením a úvodu Malrauxova

pojednání *La Condition humaine* zemřelo ve spánku jen málo obětí atentátu. Imád ad-Dín Zengí, muslimský vůdce, který urputně bojoval proti křižákům, byl zabit v roce 1146, když ležel opilý do němoty, zatímco Alexandr Medicejský v roce 1537 a Albrecht z Valdštejna v roce 1634 byli oba napadeni ve spánku, ale dřív než vydechli naposledy, se probudili.)

Podle některých záznamů se Artabanovi podařilo přesvědčit Xerxova syna Artaxerxa, že zavraždění krále má na svědomí jeho starší bratr korunní princ Dareios, a Artaxerxés nechal Dareia popravit. Jiné zdroje tvrdí, že Artabanos zabil Dareia před tím, než byl Xerxés zavražděn. Tak či tak zůstal Artabanos dominantní silou. Jiní historici říkají, že se sám stal králem, další, že vládl jako šedá eminence, zatímco na trůnu seděl král Artaxerxés I. Ať už je pravda jakákoliv, Xerxův syn se po několika měsících dozvěděl, co se skutečně stalo jeho otci. V tom okamžiku se Artabanos rozhodl zosnovat převrat, ale jeden důležitý generál spiknutí prozradil a Artaxerxés přežil. Artabanos byl poté také popraven, zabit Artaxerxem nebo odstraněn svými spoluspiklenci, když se spolu rozhádali.

Artaxerxés vládl čtyřicet let. Se svými konkubínami počal sedmnáct synů, ale jen jednoho legitimního dědice, který se v roce 425 př. n. l. stal Xerxem II. Zatímco jeho otec vydržel čtyřicet let, Xerxes II. stěží čtyřicet dní. Jeden řecký historik z pátého století př. n. l. byl zároveň lékařem perského krále Artaxerxa II., synovce Artaxerxa I. Zaznamenal, že za šest a půl týdne Xerxa II., zatímco „ležel opilý ve svém paláci“, zavraždili dva atentátníci. Učinili tak na rozkaz jeho mladšího nevlastního bratra Sogdiana, syna Artaxerxa a Babyloňanky jménem Alogyné, což znamená „růžově zbarvená“. Sogdianos se potom stal králem. Když se ta zpráva donesla dalšímu nevlastnímu bratrovi Óchovi, guvernérovi Hyrkánie, pobouřilo ho to, protože se domníval, že má na trůn větší nárok než Sogdianos. Nejen že Artaxerxes počal syna s další babylonskou konkubínou, ale vzal si také jednu ze svých polovičních sester, dceru jiné Artaxerxovy babylonské konkubíny. Óchos postavil velkolepou armádu a po

šesti měsících bojů Sogdiana sesadil. Poté, co svému polovičnímu bratru slíbil, že nebude zabít mečem, jedem ani hladem, nechal ho Óchos udusit popelem a stal se králem Dareiem II. Vládl devatenáct let.

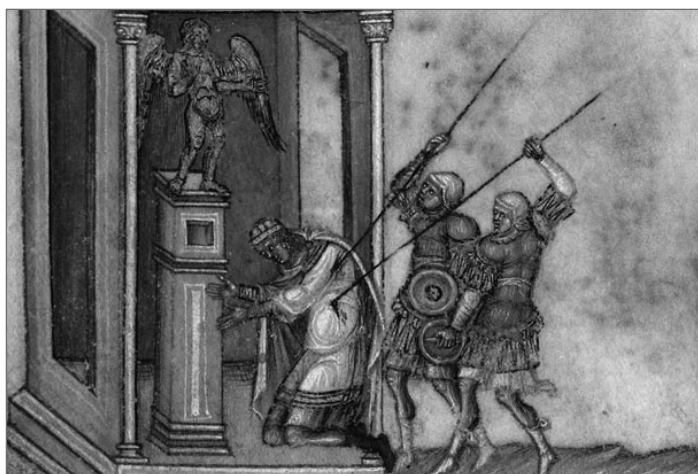
Kromě vraždy Seleuka, který byl možná zabít kvůli svému zápachu, spojují všechny tyto atentáty na starověké krále osobní ambice, touha uchvátit moc pro sebe nebo svého chráněnce. Jak tedy naznačuje varování Kýra Velikého, bylo by moudré pozorně sledovat ty, kteří k vám mají snadný přístup, jako třeba služebnictvo nebo osobní strážci, kteří byli paradoxně najati, aby vás chránili před atentátníky. Velice často však je třeba nejvíce se bát svých nejbližších – choťů, dětí, sourozenců. A vskutku se zdá, že v asyrské říši byla oblíbeným způsobem změny režimu otcovražda.

Vládce Tukulti-Ninurta byl velmi kultivovaný muž, který o svých hrdinských činech složil epickou báseň, jedinou toho druhu, která se ze starověké Asýrie zachovala. Založil také velkou knihovnu, jejímž obsahem byla z velké části válečná kořist, protože Ninurta byl úspěšný dobyvatel, který asyrskou říši značně zvětšil. Když dobyl Babylon, vyplnil město a vyraboval chrám, zotročil zajatce a v předmluvě ke svému dílu se holedbal, že „naplnil jeskyně a horské rokle mrtvolami“ těch, kteří se mu vzepřeli. Co se týče babylonského krále, Ninurta podle svých slov „dupl svou nohou na jeho královský krk jako na podnožku“ a pak ho hnal „nahého a v řetězech“ do asyrského hlavního města.

Asyřané a Babyloňané měli stejné bohy a stejné klínové písmo a kdysi byli součástí téže říše. To vedlo asyrské krále k zavedení mnoha restrikcí během konfliktu, takže měli mnozí u Ninurtova dvora pocit, že překročil hranici. V roce 1208 př. n. l. babylonské kroniky hlásí, že se „jeho syn a asyrská šlechta vzbouřili. Svrhli ho z trůnu... a pak zabili mečem.“ Panuje přesvědčení, že ho zavraždil jeho syn Aššur-nádin-apli nebo že byl aspoň jedním z hlavních spiklenců, a vražda uvrhla impérium do období občanské války, z níž Aššur vyšel jako nový vládce, aby nastolil pořádek.

V roce 681 př. n. l. se jeden z Ninurtových nástupců také stal obětí svého syna – Asyřan Sinacherib, který se ve slavné Byronově básni „vrhl na nepřítele jako vlk na ohradu s ovci“. Verše popisují záhadnou katastrofu, která zničila Sinacheribovu armádu. První vládcovo tažení do Palestiny v roce 701 př. n. l. bylo velmi úspěšné, protože vyplenil mnoho měst, ale když vytáhl znovu, někdy po roce 698 př. n. l., stalo se cosi podivného. Přestože jeho vojáci „nezhynuli mečem“, umírali po desítkách ve spánku. Bible mluví o „andělu Páně“, který v asyrském táboře zabil přes pět tisíc mužů. Byla to snad cholera, co skosilo tolik lidí? Ať šlo o cokoliv, přinutilo to zmateného Sinacheriba, aby se stáhl, a jeho pověst zůstala už navždy poskvrněna.

„A stalo se,“ pokračuje bible, „že když Sinacherib vzýval ve svém domě svého boha Nišrocha, zahubili ho jeho synové Adramelech a Šarezer“, ačkoliv méně přibarvená verze říká, že vládce rozdrtila obrovská socha okřídleného býka. Sinacherib určil za svého nástupce svého syna Asarhaddona,

Tato miniatura ze Sicílie z počátku 14. století zobrazuje probodení Sinacheriba jeho dvěma syny, když se modlí ke svému pohanskému bohu.

přestože Adramelech a Šarezer byli starší, možná kvůli pletičaření Asarhaddonovy matky, která byla povýšena na hlavní dámu v královském harému. V textu napsaném asi deset let po té události Asarhaddonem stojí, že se proti němu jeho bratři spikli a pomlouvali ho u jeho otce, čímž dědici přinutili uprchnout. Babylonské kroniky říkají, že po vládcově smrti následovala dvaatřicet dní trvající válka, v níž Asarhaddon své bratry porazil, ujal se trůnu a vládl následujících deset let. Někteří historici se však domnívají, že Sinacheriba ve skutečnosti zavraždil Asarhaddon hnáný obavou, že ztratil otcovu přízeň.

Čína a zastávce atentátu

Okolo roku 500 př. n. l. se atentátem zabýval možná první teoretik. V nejstarším známém díle o vojenské taktice *Umění války* na něj čínský generál Sun-c' píše ódy, ale také prohlašuje: „Shromáždit sto tisíc vojáků a nutit je pochodovat na velkou vzdálenost si vyžádá velké ztráty na životech a vyčerpání zdrojů státu.“ Za lepší alternativu, pokud je možná, považoval naverbování dobře placených špehů, mezi jejichž úkoly bude patřit i „odstranění jednotlivce“, pochopitelně nějaké důležité osobnosti, třeba za pomoci podplacených „sluhů, pobočníků, dveřníků a strážných“ z řad nepřítele. Vzhledem k nákladům to bylo mnohem efektivnější než válka. Objevují se pochybnosti, zda byl Sun-c' skutečným autorem *Umění války*, ale zdá se, že to byl opravdu dobrý generál. Jedním z vůdců, kterým sloužil, byl princ Kuang, který vládl čínskému království Wu. Ten tvrdil, že ho o následnictví trůnu neprávem připravil jeho strýc král Liao. Zoufale toužil získat korunu zpět, ale Liao velmi dbal o svou ochranu. Kamkoliv se vypravil, bral s sebou armádu, do níž patřila i stovka velmi schopných osobních strážců, a neustále nosil brnění vyrobené ze tří vrstev. V roce 515 př. n. l. mu generál Wu C'-sü, Kuangova pravá ruka, oznámil, že našel správného člověka na odstranění Liaa.

Atentátník, kterého doporučil, byl chlap jako hora jménem Čuan Ču. Čuan zbožňoval svou matku a Kuang mu slíbil, že když Liaa zabije, zařídí, aby si po zbytek svých dnů žila jako královna.

Tím dosáhl dohody, ale zatímco se atentátník připravoval, jeho matka se oběsila a zanechala po sobě dopis, v němž psala, že to udělala proto, aby jejího syna při plnění úkolu nic nerozptylovalo. Tento nečekaný zvrat událostí Čuana jen utvrdil v jeho odhodlání, bylo mu však jasné, že bude potřebovat víc než jen hrubou sílu, aby Liaa odstranil. Naučil se tedy kuchařskému umění a podařilo se mu proniknout do královny domácnosti jako kuchaři. Na jeden banket připravil skvělou rybu. Když ji nesl na stůl, strážé ho pečlivě prohledaly. Nenašly nic podezřelého, a tak ustoupily, zatímco Liao nasál delikátní vůni stoupající z onoho mistrovského kuchařského díla. Než se král a jeho dvořané stačili probrat z transu, vrazil Čuan ruku do ryby a vytáhl dýku, kterou v mžiku děsivou silou zabodl Liaovi skrz všechny vrstvy brnění do srdce. Na Čuana se okamžitě sesypaly desítky strážných a nadělaly z něho sekanou, ale Kuang získal zpět trůn a přijal titul král Che-Lu.

Vzhledem k podobným historkám, které se tradovaly a přikrašovaly, není divu, že si atentátníci vysloužili vlastní kapitolu v díle velkého čínského historika z druhého století př. n. l. S'-ma Čchien. Byl nejspíš první, kdo je idealizoval, zdůrazňoval jejich osobní obět a smysl pro čest. Čuan Ču věděl, že za svůj čin nedostane žádnou odměnu, ale to ho nezastavilo. Shodou okolností král Che-Lu nedlouho poté, co usedl na trůn, zjistil, že znovu potřebuje služby atentátníka. Doslechl se totiž, že Liaovův syn Čching Ťi buduje armádu, aby získal trůn svého otce. Che-Luova reakce je popsána v díle *Plány válčících států*, sbírce příběhů shromážděných neznámým autorem ve třetím století př. n. l. Wu C'-sü, který doporučil Čuana Čua, opět řekl, že zná toho pravého muže. Che-Lu byl trochu překvapen, když do jeho komnaty vstoupil vychrtlý, dost ošklivý muž jménem Jao Li, jen něco přes sto dvacet

centimetrů vysoký. Wu ho však dokázal přesvědčit, že to, co ten muž postrádá na vzrůstu, vynahrazuje odhodláním, a že ho jeho stoická odvaha přenese přes všechna rizika a úskalí, která budou nepochybně stát mezi ním a jeho cílem.

Jakékoliv pochybnosti o Jaoově odhodlání, které Che-Lu možná měl, se okamžitě rozplynuly, když mladík požádal krále, aby mu usekl ruku a pobil celou jeho rodinu. Zabiják argumentoval tím, že když se Čching dozví o strašných zločinech, kterých se na něm Che-Lu dopustil, nebude pochybovat, že král je Jaoův zapřísáhlý nepřítel. A opravdu, když se Jao objevil a nabídl své služby, Čching ho najal. Když tedy Che-Luův sok zahájil tažení přes řeku Jang-c'-ťiang, stál Jao za ním na jeho lodi. Zuřila vichřice, a když Čching před silným větrem zavřel oči, Jao svou jedinou rukou zabodl kopí vůdci do zad. Čching poznal, že jeho hra skončila. Klidně pogrataloval Jaoovi k jeho odvaze, vytáhl si kopí z těla, nařídil svým vojákům, aby jeho vraha netrestali, a padl mrtev. V okamžiku triumfu však Jaoa přemohly výčitky. Dopustil se třech strašných zrad: na členech své rodiny, kteří byli na jeho žádost zabiti, na Čchingovi, kterému slíbil sloužit, a na svých rodičích, protože tím, že se nechal zmrzačit, je urazil. Vrhł se tedy do rozbouřených vln Jang-c'-ťiang a už ho nikdy nikdo nespáčil.

Další oslavovaný čínský atentátník, který je ztělesněním sebeobětování, se objevil na počátku čtvrtého století př. n. l. Nie Čeng spáchal vraždu, musel se pak ukrývat a pracoval jako řezník. Potom jeden starý přítel, vládní úředník Jen Čung-c', udal svému pánovi předního politika Siaa Leje jako zrádce. Jen si byl jistý, že se mu Sia pomstí, proto Nieho Čenga vyhledal a nabídl mu štědrnou sumu, když politika zabije, ale Nie odmítl s tím, že se musí starat o svou matku. Ta nedlouho poté zemřela, a tak se sám dostavil k Jenovi a ohlásil mu, že je mu k dispozici. Nieova metoda nevyžadovala zvláštní důvtip. Vtrhl prostě do Siaova sídla, ubodal každého, kdo se mu postavil do cesty, a nakonec odpravil svou oběť. Nie by byl rád, kdyby se na něho vzpomínalo jako na hrdinu,

ale nechtěl zneuctít svou rodinu, proto si k nepoznání poře-
zal nožem obličej a potom se zabil. Úřady vystavily jeho tělo
na tržišti a nabídly zlato tomu, kdo ho dokáže identifikovat.
Nieova sestra Nie Žung uhodla, že atentátníkem byl její bratr,
a usoudila, že si Čeng zaslouží místo v dějinách. Šla tedy na
tržiště, odvážně prohlásila, že mrtvý je její bratr, a vyprávěla
příběh o tom, jak čin nejprve odmítl spáchat kvůli synovské
povinnosti, ale jakmile jí byl zproštěn, prokázal svou věrnost
Jenovi Čung-c'. Poté ji skolil žal a padla mrtvá vedle svého
bratra.

První žena, která kdy vládla Číně, postavila svou kariéru
na vraždách, ale sebeobětování a čest s tím neměly nic spo-
lečného. V roce 206 př. n. l., před občanskou válkou, se obje-
vil rolník, jenž se stal prvním císařem dynastie Chan a dal
si jméno Kao-cu, což poněkud ironicky znamená „Urozený
vládce“. Jeho manželka, která byla také nízkého původu,
i když ne tolik jako její bratr, se stala pověstně nebezpeč-
nou císařovnou Lü. V oněch dobách mohl mít muž v Číně
tolik manželek, kolik si mohl dovolit, s tím, že jedna byla
hlavní manželka, nebo v našem případě císařovna. Jednalo
se však o nejistou výsadu, protože se jí těšila matka, jejíž syn
byl momentálně považován za jasného dědice. S jeho změnou
se změnila i císařovna. Kao-cu nejprve jmenoval svým dědi-
cem Lüina syna, ale když její půvab uvadl, začal si pohrávat
s myšlenkou, že ho nahradí synem své nové favoritky jménem
Čchi. Lü dál spřádala intriky, získávala na svou stranu učence
a palácové rádce, aby císaři změnu rozmlouvali, a nako-
nec se jí nějak podařilo dosáhnout toho, že císař následníka
nezměnil až do své smrti v roce 195 př. n. l. Císařovna oka-
mžitě nechala Čchiho syna otrávit, stejně jako jakoukoliv
ženu v paláci, kterou Kao-cu míval v příliš velké oblibě. Co
se týkalo samotné Čchi, podle S'-ma Čchieny jí Lü nechala
useknout ruce v zápěstích a nohy v kotnících, vypíchnout oči
a vypálit uši, podala jí jed, po němž oněměla, a pak ji dala
hodit do prasečího chlívků, kde se z ní stala atrakce pro lidi
pozvané, aby se podívali na „lidské prase“. Lü se potom stala

fakticky první čínskou vládkyní, když vládla jménem svého nezletilého syna. Když zemřel, podle všeho přirozenou smrtí, zařídila to tak, aby na trůn usedl další následník v dětském věku. Jakmile byl tak starý, aby představoval potenciální hrozbu, zavraždila ho a nechala ho nahradit někým mladším, aby dál stála v čele země, a celou tu dobu prosazovala své příbuzné a nechávala zabíjet boháče, jejichž majetek jim pak darovala. Poté co v roce 180 př. n. l. zemřela, přeživší Kao-cuovi synové se spojili a celý její klan zlikvidovali.

Podnětem k výše uvedeným čínským atentátům v tomto období byly převážně dynastické ambice nebo strach, ale jiné vyprovokoval reformní program. Říká se, že Wu Čchi se jako chlapec kousl do paže a přísahal na vlastní krev, že odejde z vesnice a nevrátí se, dokud nebude bohatý a slavný. Stal se uznávaným generálem, vyhrál mnoho bitev a stal se oslavovanou postavou díky důrazu, který kladl na disciplínu a organizaci. Jednou, když se jeho jednotky řadily k bitvě, vyběhl jeden voják z řady, zabil dva muže z nepřátelské frontové linie a pak prchl zpátky. Wu Čchi nařídil jeho okamžitou popravu. Když jeho důstojníci protestovali, že je to dobrý voják, Wu Čchi odpověděl: „Opravdu je dobrý voják, ale neuposlechl mé rozkazy.“ Později generál sloužil jako předseda vlády krále Taoa v království Čchu, kde bojoval proti korupci, reformoval vládní finance a soustředil moc a peníze v rukou krále na úkor aristokracie, ale Tao v roce 381 př. n. l. zemřel a šlechta připravená o moc se rozhodla Wu Čchiho zabít na králově pohřbu. Zahnali ho do kouta u Taovy mrtvolky a zasyпали ho šípy, z nichž však některé zasáhly i mrtvého krále. Jeho syna pobouřilo znesvěcení otcova těla natolik, že nechal viníky zatknout a popravit.

Indie a další teoretik

V tomtéž století vytvořil indický učitel, filozof a královský rádce Čanakja (někdy známý jako Kautilja) novou a propracovanější teorii o atentátu. Navázal na Sun-c'ho a napsal: „Jediný atentátník může dosáhnout svého cíle zbraní, jedem a ohněm. Odvede práci za celou armádu, ne-li víc.“ Filozof předkládá celou škálu metod atentátníků, jako třeba využití krásných žen, které vyvolají mezi nepřátelskými vůdci spory a konflikty. Potom může udeřit atentátník a lidé budou předpokládat, že oběť zabil žárlivý sok. A co třeba poslat falešného lékaře, aby podal bláznivě zamilovanému nepřátelskému vůdci jed s tvrzením, že jde o nápoj lásky? A co když má král ve svých službách generála, o jehož věrnosti pochybuje? Čanakja navrhuje nasazení atentátníků do jeho armády, aby ho mohli zavraždit během bitvy a předstírat, že padl v boji. Filozof tvrdí, že atentát je vhodnější než zatčení a soud, protože eliminuje riziko, že přívrženci oběti vyvolají při jeho zatýkání nepokoje.

*Socha
indického
vládce Čan-
dragupty
Marji,
chrám
Lakšmi
Nárájan,
Dillí, Indie.*

Tyto metody se mohou zdát záludné a nečestné, ale Čánakja také zasazuje semínko morálního ospravedlnění atentátu. Říká, že je lepší zavraždit nepřátelského generála než se s jeho armádou utkat v bitvě a rozumnější krále zabít než zahájit dlouhé obléhání jeho města. Na základě těchto argumentů pozdější teoretikové tvrdí, že atentát je humánnější než válka nebo revoluce. Je pravděpodobné, že bude stát méně životů a jeho oběti budou mocnější než obyčejní vojáci. Jedním z těch, kteří se učili u Čánakji, byl Čandragupta Marja, který ve čtvrtém století před naším letopočtem vystavěl velkou říši v Indii a Pákistánu, když vytlačil Alexandra Velikého z území, která dobyl. Čandragupta zorganizoval atentáty na makedonské guvernéry dosazené Alexandrem, což byl postup nazvaný jako posekání „vysokých máků“ řecké vlády.

Řecko

Většina atentátů ve starověku byla produktem mocenských bojů mezi dynastiemi, i když motivem těch, které objednal Čandragupta, byl také nacionalismus a boj o osvobození. První známý atentát, který se zdá být následkem ideologických neshod kvůli politickému systému, se odehrál v Athénách v pátém století před naším letopočtem. Efialtés, „muž proslulý neúplatností a počestností“, jak o něm o sto let později napsal Aristotelés, vedl ve městě radikální demokratickou frakci.

V roce 462 př. n. l. využil nepřítomnosti vůdce aristokratické frakce Kimóna, který odešel do Sparty, aby pomohl místním mocenským strukturám potlačit vzpouru nevolníků. Efialtés zbavil athénskou aristokratickou radu areopág jejíh pravomocí a svěřil je demokratičtějším orgánům, jako byly Lidové shromáždění, Rada pěti set a soudy. Z pohledu velkého historika a životopisce Plútarcha, který psal o více než pět set let později, to pomohlo „nastolit ve městě úplnou demokracii“.

Když se Kimón vrátil, nedokázal už změny zvrátit a nový režim ho vyhostil.

Efiáltés se však netěšil z triumfu demokracie dlouho. Krátce poté byl zavražděn. Aristotelés napsal, že atentátník se jmenoval Aristodíkós z Tanagry, města severně od Athén. Další zdroje mluví o „vrazích“, čímž naznačují, že se na činu podílelo více osob, a Antifón, který událost popisuje podrobněji než ostatní, také používá množné číslo, když říká, že „vrazi zůstali neodhalení“, a přidává podrobnost, že se tělo nepokusili ukrýt. O Aristodíkovi nevíme nic víc než jeho jméno a údaj o tom, ve kterém městě žil, a to, že ani on ani nikdo jiný nebyl pro vraždu souzen. Ať už však byla totožnost vrahů jakákoliv, jaký měli motiv?

Evidentně se nabízí vysvětlení, že se Efiáltés stal obětí athénské aristokratické frakce a Diodórós Sicilský, který v prvním století před naším letopočtem sepsal monumentální čtyřicetisvazkové dílo o světových dějinách, popisuje jeho smrt jako „trest“ za to, že „vzbudil u mas hněv“ proti aristokracii. Ale o něco dříve, asi sto padesát let po Efialtově smrti, přišel řecký historik jménem Idomeneus s možná první konspirační teorií o atentátu, když prohlásil, že Efiáltés byl ve skutečnosti obětí vnitřních bojů v demokratické straně a že jeho smrt zorganizoval jeden z jejích vedoucích členů Periklés, který Efialtovi záviděl jeho popularitu. A Periklés se skutečně stal athénským světloňosem, když vstoupil do zlatého věku po Efialtovi, když vybudoval Parthenón a vytvořil z města centrum vzdělání, umění, kultury, filozofie a medicíny. Jeho vliv byl tak všudypřítomný, že tato éra dostala název „Periklova doba“. Idomeneus není považován za zvlášť spolehlivého a Plútarchos odmítl jeho teorii o Periklovi jako „jedovaté obvinění“, ale stejně jako mnoho dalších faktů o Efialtově smrti zůstává tajemstvím i to, kdo k ní dal podnět. Jasně však je, že nepodkopala prodemokratické politické změny, které tento politik provedl, a Periklés v nich pokračoval, aby je dál rozvinul.

Půl století po Efialtově zavraždění se Athény staly scénou atentátu, jehož ozvěna se nesla staletími a dala vzniknout stanovisku, že tyranovražda je ospravedlnitelná. Není to zdaleka tak jednoznačné, jak se zdá, protože slovo „tyran“ mělo dva významy. Mohlo jít o moderní označení člověka, který využívá moc krutým, nespravedlivým způsobem, nebo by tak mohl být nazván někdo, kdo uchvátil moc neústavními prostředky. Aristotelés klasifikuje onen první druh jako tyrany utlačitele a druhý jako tyrany uzurpátory. Tak či tak, šlo o to, že se v roce 514 př. n. l. dva aristokraté Harmodios a Aristogeiton rozhodli na veřejné slavnosti zabít Hipparcha, athénské tyrana. Uspěli, byli však dopadeni a popraveni Hipparchovým bratrem Hippiem. Brzy se však stali hrdiny. Na Akropoli bylo odhaleno jejich sousoší, objevili se na mincích a více než dva tisíce let od spáchání jejich činu je Edgar Allan Poe oslavoval jako „mstitele křivd svobody“, jejichž jména se zachovávají „po nekonečné věky“.

Jde o inspirativní příběh o statečném sebeobětování pro obecné blaho, ale v následujícím století po onom skutku velký starověký řecký historik Thukydydes, který si přísně zakládal na tom, že vychází z nepochybných důkazů, většinu z uvedených skutečností vyvrátil. Athény trpěly dlouhým obdobím nestability a v roce 546 př. n. l. předaly moc tyranu (uzurpátorovi) Peisistratovi. Odměnil je dvaceti lety práva a pořádku a jeho režim, jak napsal Thukydydes, nebyl ani v nejmenším „ohavný“. „Pěstoval moudrost a počestnost stejně jako ostatní kladné vlastnosti a aniž od Athénanů vymáhal víc než dvacetinu jejich příjmů, město úžasně zvelebil, vedl jeho války a poskytoval oběti chrámům.“ Navíc Athény „velmi prospívaly díky existujícím zákonům“. Když zemřel, nastoupil po něm na trůn jeho syn Hippiás, bratr Hipparcha. Byla to jedna z největších chyb v dějinách.

Thukydydes poukázal na to, že to nebyl tyran, kdo byl zabit, ale jeho bratr – mladší spoluvládce. Atentátníci měli v plánu zabít oba bratry, ale zpanikařili, když uviděli, jak si jeden z jejich malé skupinky spiklenců přátelsky povídá s Hippiem,

a domnívali se, že jejich plán byl prozrazen. Protože se Hipparchos nacházel poblíž, Harmodios a Aristogeiton ho okamžitě ubodali dýkami. Harmodia pak na místě zabily Hipparchovy strážce, zatímco Aristogeiton byl brzy dopaden a „nemilosrdně zahuben“.

Thukydides také tvrdí, že hlavní motiv atentátníků nebyl politický, ale osobní. Harmodios, tehdy „v plném květu mladistvé krásy“, a Aristogeiton, „občan ve středním věku“, byli milenci, ale Hipparchos se staršímu z nich mladíka pokusil přebírat. Atentát podnítily obavy, že zneužije své mocenské postavení Hippiova bratra, aby se Harmodia zmocnil silou. Staré rčení říká: „Nikdy nedovol, aby dobrý příběh pokazila fakta,“ a Thukydides se jistě postaral, aby legendu o dvou tyranovraždách nepoškodily nevyhovující skutečnosti. Na důvěryhodnosti jí zpětně dodala skutečnost, že se Hip-

Sochy Harmodia a Aristogeitona, Puškinovo muzeum, Moskva

piás opravdu stal tyranem utlačitelem, poslal mnoho lidí na smrt a po třech letech byl sesazen a poslán do vyhnanství.

Zatímco Sun-c' a Čá-nakja psali o tom, že by atentáty mohli používat samotní vládci, ostatní posuzovali morálnost využití atentátů *proti* vládcům, jako to udělali Harmodios s Aristogeitonem.

V pátém století před naším letopočtem Sókratés údajně řekl, že tyranie zbavuje ty, kdo v ní žijí, povinnosti poslouchat, a proto je tyranovražda za výjimečných okolností ospravedlnitelná.

Významný Sókratův žák Platón tuto myšlenku dále rozvinul. Tyran svou zkažeností poškozuje celý politický systém a tím přichází o své právo na život. Jeden z Platónových žáků Chión se stal dvorním filozofem Klearcha, tyрана uzurpátora, který ve čtvrtém století před našim letopočtem vládl Hérakleie na pobřeží Černého moře. V roce 352 př. n. l. vedl skupinu, která Klearcha zabila. Chión, jenž byl příbuzný své oběti, zřejmě doufal, že lid proti tyranii povstane, ale on a jeho společníci se nijak nepokusili upevnit vztahy s ostatními, kteří byli s Klearchovou vládou nespokojeni. Nakonec tedy Chióna a jeho společníky na místě zabily Klearchovy strážce a moc hladce přešla na bratra mrtvého tyрана, jenž byl údajně ještě horší než Klearchos.

Aristotelés, jenž zastával názor, že člověk je tvor společenský, byl také Platónovým žákem a věřil, že lid dokáže plně uplatnit svůj potenciál jen v rámci politického systému, v čemž mu vláda tyрана brání, protože takový systém slouží jen zájmům vládce. Tento filozof řekl, že tyranovražda je proto ospravedlnitelná za předpokladu, že neexistuje jiné řešení. Domníval se, že by se tohoto úkolu měla zhostit elita, neboť má k vládci lepší přístup, připouštěl však existenci rizika, že by tato elita mohla prosazovat své vlastní zájmy na úkor veřejného blaha. Xenofón poznamenal, že v řeckých státech „je ve velké úctě ten, kdo zabije tyрана“, a v Číně tyranovražda také získala podporu filozofů, jako byl třeba Mencius žijící ve čtvrtém století před našim letopočtem, jehož mnoho odborníků považuje za druhého nejvýznamnějšího myslitele po Konfuciovi.

Mercius řekl, že se tyran stává „vyvrhelem“, protože „mrzačí“ laskavost a poctivost. Cicero, možná největší ze všech římských řečníků, pak v prvním století před našim letopočtem řekl, že tyranie je jako nemoc, která poškozuje celý politický systém, a že musí být vykořeněna tyranovraždou. Celý život bránil římskou republiku proti všemu, co ji podle jeho názoru ohrožuje tyranii.

Julius Caesar

V roce 48 př.n.l. se stal Julius Caesar římským diktátorem, což byla formální funkce, jež svému držiteli dávala rozsáhlé pravomoci, které byly obvykle vyhrazeny pro státní krizi a nesměly být uplatňovány déle než šest měsíců. Julius Caesar byl však diktátorem jmenován nejprve na deset let a pak, v roce 44 př.n.l., tedy v 56 letech, doživotně. Jeho narozeniny se staly státním svátkem, jeho sochy byly vztyčovány ve všech chrámech a začal nosit fialová roucha a vavřínové koruny jako dávní etruští králové Říma.

Než Caesar převzal otěže, Řím skutečně po mnoho let trpěl nepokoji, občanskou válkou a vzpourou otroků pod Spartakovým vedením, ale nekritické uctívání, kterého se diktátorovi dostávalo, začalo znepokojovat zastánce republiky. Caesar byl prozíravý politik stejně jako velký generál a štědře utrácel za oblíbené projekty, jako bylo například rozšíření sportoviště Circus Maximus, aby mohlo pojmout sto padesát tisíc diváků. Ve srovnání s většinou bohatých Římanů žil celkem skromným životem a byl štedrý, ale také mazaný, chlípňý, krutý a vysoce ambiciózní. Přesto se zdálo, že Caesar překročil hranici, když se prohlásil králem. V Římě to stále bylo něco jako sprosté slovo, přestože uplynulo už více než čtyři sta padesát let od chvíle, kdy byl vyhnán poslední král, tyran Lucius Tarquinius Superbus. Ten údajně zavraždil svého předchůdce a potom zahájil vládu teroru, rozpustil senát a poslal mnoho senátorů na smrt.

Plútarchův popis událostí roku 44 př. n. l., z něhož vydatně čerpal Shakespeare při psaní své slavné tragédie *Julius Caesar*, byl napsán o sto padesát let později. Historik říká, že na veřejné slavnosti Marcus Antonius Caesarovi sice třikrát nabídl královský diadém a ten ho třikrát odmítl, ale že diktátorovy sochy královské diadémy zdobily a že Caesar dokonce propustil tribuny, kteří je odstranili. Panují jisté pochyby o tom, jak upřímné bylo odmítnutí diadému, který

mu Antonius nabízel. Že by diktátorův přítel onou nabídkou jen testoval nálady ve společnosti?

Jistý věštec Caesara varoval, aby se si dal pozor o březnových idách, tedy patnáctého března, což byl ve starověkém Římě tradiční termín pro splácení dluhů, a Plútarchos se zmiňuje o jistých znameních ve dnech, které jim předcházely: silných bouřích, hořících lidech, kteří zůstali zázrakem nezraněni, zvířatech bez srdce, která Caesar obětoval, snu jeho ženy Calpurnie, v němž objímala tělo mrtvého manžela. Všechna jsou detailně zobrazena v Shakespearově *Juliu Caesarovi*. Patnáctého března 44 př. n. l. se měl Caesar osobně zúčastnit zasedání senátu. Calpurnia ho přesvědčovala, aby tam nechodil, a Caesar sám byl „naplněn pochybnostmi a strachem“, protože možná zaslechl zvěsti o spiknutí proti němu, ale Decimus Brutus (ne onen slavný Brutus), kterému Caesar důvěřoval, se těm obavám vysmál. Řekl, že senát má v úmyslu zahrnout Caesara dalšími počty, ale „kdyby jim někdo během zasedání řekl, aby odešli a vrátili se, až bude mít Calpurnia lepší sny, jaké proslovy by pronesli jeho nepřátelé?“

Ve skutečnosti byl Decimus Brutus členem skupiny spiklenců proti Caesarovi, a zatímco spolu rozmlouvali, vzal diktátora za ruku, aby ho odvedl z domu. Jeden profesor filozofie předal Caesarovi varování, ale ten si ho v davu lidí neměl možnost přečíst. Cestou do senátu minuli věštce. Plútarchos napsal, že ho Caesar přivítal „žertovně“ a poznamenal: „No, březnové idy jsou tu.“ Věštec tiše pověděl. „Ano, jsou, ale ještě neskončily.“ Když došli do budovy, kde se konalo zasedání senátu, zadržel Decimus Brutus Caesarova velkého přítele Marka Antonia, „statného muže“, a zaměstnal ho „dlouhým rozhovorem“.

Diktátor šel dál a senát povstal na znamení úcty. Spiklenci se shlukli kolem něho pod záminkou, že podporují žádost Tullia Cimbera ve prospěch jeho vyhoštěného bratra. Caesar jejich naléhání „odmítl“. Shlukli se kolem něho těsněji a naléhali. Caesar se rozčílil, pak „Tullius popadl svou tógu oběma

rukama a strhl si ji z krku. To byl signál k útoku.“ Jako první bodl Caesara do krku Casca: „Nebyla to smrtelná rána, ani hluboká, protože byl příliš zmatený, což bylo přirozené na počátku tak odvážného činu.“ Caesarovi se dokonce podařilo popadnout nůž a křikl na Casku, zatímco spiklenci volali na své kolegy, aby se k nim přidali.

Ti, kteří nebyli o spiknutí informováni, byli v šoku, neodvážili se ani uprchnout, ani přispěchat Caesarovi na pomoc. Diktátor byl obklíčen ze všech stran, „ať se obrátil kamkoliv, čepele zbraní mu mířily na obličej a oči, zaháněly ho do kouta jako divoké zvíře... protože všichni se chtěli zúčastnit té oběti a okusit vraždu.“

Vstoupil Brutus, ten slavný – Marcus Junius Brutus. Byl to potomek jiného Bruta, který před mnoha staletími pomohl svrhnout tyrana Lucia Targuinia Superba. Byl také jedním z Caesarových nejbližších přátel a diktátor mu hodně pomohl v jeho kariéře. Jeho matka byla oblíbenou Caesarovou

Vincenzo Camuccini, Zavraždění Julia Caesara, olej na plátně, 1804–5

milenkou. Říkalo se dokonce, že je Caesarovým synem, což nejspíš nebyla pravda.

Až do toho okamžiku se diktátor snažil bránit útokům sám, ale říká se, že když uviděl, jak i Brutus tasil dýku, vzdal se, zakryl si obličej tógou a nechal svého přítele, aby ho probodl. Pak Caesar padl mrtev u nohou sochy Pompeia Velikého, který býval jeho přítelem a zetěm, ale stal se jeho sokem a byl zabit poté, co s Caesarem prohrál v občanské válce. Bylo to, jak napsal Plútarchos, jako by „Pompeius osobně dohlížel na pomstu vykonanou na svém nepříteli“. Spiklenců bylo dvacet tři, samí senátoři, a každý aspoň jednou bodl. Pravda, v tom zmatku se mnozí zranili navzájem.

Brutus se pak pokusil promluvit k senátorům, ale ti vyběhli z budovy a šířili paniku po městě. Lidé se zamykali ve svých domech. Obchody zavíraly. Caesarovi přátelé se ukrývali u jiných lidí. Spiklenci nakráčeli na Kapitol, stále s krvavými dýkami v rukou, podle Plútarcha „ne jako uprchlíci, ale s dychtivými výrazy a plni sebedůvěry, a volali po svobodě“, i když podle jiných záznamů museli prchnout do bezpečí. Jak napsal Plútarchos, následujícího dne postupoval senát opatrně, složil hold Caesarovi, ale zároveň oslavoval jeho vrahy. Cíle mohlo být snadno dosaženo, ale atentátníci překvapivě postrádali zabijácký instinkt.

Původně chtěli hodit Caesarovo tělo do Tibery, ale místo toho dovolili Marku Antoniovi uspořádat veřejný pohřeb. Brutův švagr Cassius prohlásil, že by měli zabít i Antonia, ale Brutus si myslel, že jakmile bude Caesar mrtev, římská republika se nějakým zázrakem sama obnoví. Jako Chiónovi o tři staletí dříve se jim nepodařilo navázat spojení s ostatními odpůrci nepřitele a stejně jako zmíněný řecký filozof za to zaplatili.

Obrat nastal v okamžiku, kdy byla přečtena Caesarova poslední vůle, v níž odkázal každému občanovi tři kousky zlata. Když dav viděl jeho tělo nesené přes fórum, celé zohavené bodnými ranami, nedokázal již udržet pořádek a disciplínu a rozběhl se chytit spiklence a „roztrhat je na kusy“.

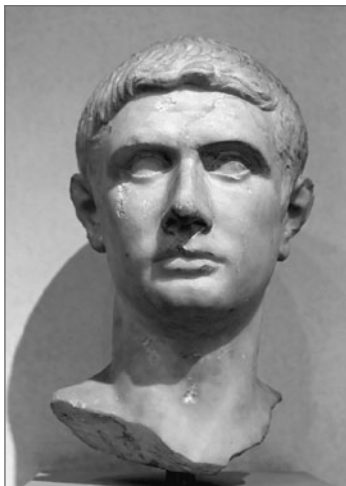
Jediný člověk, kterého se jim skutečně podařilo rozčtvrtit, byl muž jménem Cinna, zcela nevinný Caesarův přítel. Brutus uprchl z města spolu s Cassiem.

Atentát rozpoutal občanskou válku trvající čtrnáct let. Brutus s Cassiem byli brzy poraženi. Oba spáchali sebevraždu a podle Plútarchových slov byli spiklenci stíháni, „dokud z nich nezbyl ani jeden, ale byli potrestáni všichni, kdo se jakýmkoliv způsobem podíleli na atentátu nebo se zapletli do spiknutí.“ Někteří

autoři namítají, že atentát na Caesara by neměl být vnímán ani tak jako úder proti tyranii, ale spíš jako boj mezi frakcemi římské elity. Ať už má pravdu kdokoliv, místo znovunastolení Římské republiky to vedlo ke zrodu Římské říše, jejímž prvním císařem se stal Caesarův adoptovaný syn Oktavián Augustus. Spiklenci se museli obracet v hroby. Cicero lkal: „Tyranie přežívá, přestože je tyran mrtev.“ Byl popraven v roce 43 př. n. l. za to, že mluvil proti Oktaviánovi.

Přestože jeho velký plán selhal, stal se Brutus možná nejslavnějším atentátníkem v dějinách. Plútarchos namítá, že Cassius měl „soukromé důvody“ Caesara nenávidět, zatímco Brutus se diktátorovi postavil i přes jejich upřímné přátelství, aby podle svého názoru zachránil Řím. Napsal, že Brutus „protestoval proti vládě, kdežto Cassius nenáviděl vládce“.

O šestnáct set let později nechal Shakespeare Marka Antonia popsat jeho nepřítele na život a na smrt Bruta jako „nejušlechtilejšího Římana ze všech“ a prohlásit, že zatímco

Mramorová busta Bruta, Řím, 30–15 let př. n. l.